

Slechts Eugenio Pacelli, niet Pius

Wilden de nazi's in 1943 paus Pius XII ontvoeren, en hadden de kardinalen dan het recht om in een veilig land een nieuwe paus te kiezen?

- ▶ Maakte SS-generaal deel uit van complot?
- ▶ Adolf Hitler wilde de Kerk zien verdwijnen
- ▶ Archieven blijven vooralsnog gesloten

Erik DE SMET

De figuur van oorlogspaus Pius XII (1939-1958) blijft de gemoederen beroeren. Zo is er niet enkel de jarenlange pennenstrijd over Pius' zwijgen over de jodenvervolgving, recent dook weer het verhaal op dat Hitler de paus wilde laten ontvoeren. Pius zou in dat geval prompt afstand hebben gedaan van zijn pausambt, zodat de kardinalen in een veilig land (bijvoorbeeld Portugal) een opvolger konden verkiezen. Het verhaal dateert niet van gisteren, maar werd onlangs wel bevestigd door de Duitse jezuïet Peter Gumpel, postulator van het lopende zaligverklaringsproces van Pius XII.

Het plan van de nazi's om de paus te ontvoeren werd niet uitgevoerd uit vrees voor de reacties

Het gerucht werd al eens hard gemaakt door de Amerikaanse historicus Dan Kurzman. Die interviewde in de jaren 1970 SS-Obergruppenführer Karl Wolff, die beweerde dat hij in september 1943 van Hitler persoonlijk de opdracht kreeg om de paus naar het noorden van Italië te brengen en het Vaticaan te plunderen. Desgevallend diende de paus vermoord. Hitler zou op wraak zinnen, omdat hij meende dat Pius een hand had in de val van Mussolini in juli 1943. Ook wilde Hitler de macht van de katholieke Kerk breken, omdat zij na een Duitse overwinning de nazificatie van Europa in de weg zou staan. Het plan werd echter niet uitgevoerd uit vrees

Pius XII (hier bij het poseren voor een portret) genoot bij leven een groot aanzien, dat deels gebaseerd was op het feit dat hij tijdens de oorlog in Rome was gebleven. © Archief Halewijn

voor de negatieve reacties van katholieken in eigen gelederen.

Pius XII moet zich bewust zijn geweest van het risico dat hij liep. Volgens Kurzman is het complot om Pius te kidnappen de sleutel om diens houding tegenover de jodenvervolgving door de nazi's te begrijpen. Tegen kardinalen had hij gezegd dat de man die de Duitsers zouden meevoeren slechts Eugenio Pacelli (zijn geboortenaam) zou zijn.

Klopt Kurzmans verhaal over de ontvoeringsplannen echter? De

Vaticaanse archieven over deze periode blijven vooralsnog gesloten. Pater Gumpel: „Pius XII werd tijdens de oorlog meermaals uitgenodigd om zich tijdelijk te vestigen in het veilige Portugal of Spanje, maar hij wilde als bisschop van Rome zijn bisdom in de tragische oorlogsomstandigheden niet in de steek laten.”

Het hele verhaal leert alvast dat Pius XII zeker niet 'Hitlers paus' was, zoals een bepaalde recente literatuur durft te beweren. Integendeel.

De duivel bekampen of diplomatie bedrijven?

De Vaticaanse archieven betreffende het pontificaat van Pius XII blijven vooralsnog gesloten voor onderzoekers. Aldus blijft het moeilijk ons een accuraat beeld te vormen van wat de Heilige Stoel deed of niet deed tijdens de Tweede Wereldoorlog. De oudere archieven zijn wel geopend en leren ons wel veel over de politiek van het Vaticaan ten overstaan van het nazisme en de jodenvervolgving.

In 1917 wordt Eugenio Pacelli nuntius in München, later in Berlijn. Hij maakt er de op-

komst van het nazisme mee en rapporteert daarover aan Rome. In 1930 keert Pacelli terug als staatssecretaris van Pius XI, en dus als chef van de Vaticaanse diplomatie.

De Duitse historicus Hubert Wolf onderzocht deze archieven. In zijn boek *Papst und Teufel* (Paus en duivel) lezen we dat Pacelli al in 1924 meende dat het nazisme „de grootste ketterij van onze tijd is”. We leren ook hoe de Vaticaanse diplomatie Pius XI vanaf 1933 afraadt openlijk in te gaan op verzoeken van joden om

te reageren op de dreigende jodenvervolgving (te delicaat) en waarom Hitlers *Mein Kampf* niet op de toen gezaghebbende index van verboden boeken belandde (niet opportuun).

Hoe dit alles vandaag beoordelen? Er was de schaduw van het verlies van de pauselijke staten in 1870 en de grote anti-katholieke campagnes van de late negentiende eeuw. De paus hoefde de nieuwe ideologieën niet, maar wilde vóór alles vrijwaren dat katholieken hun geloof konden blijven belijden. (EDS)

Klokgedonder en kanongelui

Klokken, Duitse bezetters en de Kerk

Jozefien VAN HUFFEL

Op 5 oktober 1945 bracht een met bloemen versierd schip een kostbare lading uit Hamburg naar Antwerpen. Een paar honderd klokken die uit kerktorens werden gehaald, bleken ontsnapt aan de oorlogsindustrie. „Kerkklokken zijn niet enkel gelovigen dierbaar, ze staan ook symbool voor vrijheid. Toen Keizer Karel eeuwen eerder de Gentenaars strafte met stroppen, verbood hij ook om nog klokken te luiden”, vertelt Michel Lejeune. De Mecheelaar onderzocht de klokkenroof tijdens de Tweede Wereldoorlog en de rol van de bezetters en de kerkelijke autoriteiten daarbij.

„Al tijdens de Reformatie werden klokken hersmolten tot kanonnen. Hetzelfde verhaal met de Franse bezetters op het einde van de achttiende eeuw, maar zij gingen ook munten die *une cloche* werden genoemd, en de waarde van 1 Franse frank hadden”, vertelt Lejeune. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleven de Belgische klokken dankzij kardinaal Mercier haast onaangeroerd.

‘Luid ze allemaal!’

„Meteen bij het losbarsten van Wereldoorlog II was er belangstelling voor allerlei metalen voorwerpen, van melkbussen tot de inboedel van fabrieken. Klokken zijn gemaakt uit brons, een legering van koper en tin die door elektrolyse van elkaar kan worden gescheiden. Het tin werd onder andere gebruikt voor onderdelen van motoren”, zegt Lejeune. 4.568 klokken uit België zouden de Duitsers zo'n 3.794.225 kilo brons hebben opgeleverd.

Hoewel de bezetter in 1941 al een decreet uitvaardigde om Belgische torenklokken in beslag te nemen, weerklonk overal nog maanden tot jaren klokgelui. „We hadden het geluk onder een militaire bezetter te vallen, en niet onder een civiele, zoals in Neder-

land, die rechtstreeks het bevel van de SS gehoorzaamde. Daar werden de torens onmiddellijk leeggeroofd”, zegt Lejeune. „Bevelhebber Von Falkenhausen en zijn helper Thedieck volgden Berlijn niet altijd even strikt. Ook het protest van kardinaal Van Roey en de Kerk vertraagde het proces.”

Regelrecht verzet tegen de klokkenroof was er ook. „Weg te halen klokken werden uit protest overal prachtig versierd. In Hombeek spoorde de pastoor parochianen aan om urenlang onafgebroken de klokken te luiden. En er bestaan ook verhalen over klokken die al op de trein stonden voor transport, maar die door verzetslieden of spoorbeambten alsnog werden verstoppt”, vertelt Lejeune.

Vermomd als beiaard

Midden 1943 werd bovendien de Commissie voor het Behoud van de Klokken opgericht, met als opdracht een inventaris te maken van alle klokken en op te treden als bemiddelaar tussen de Kerk en de bezetter. „Met het diensthoofd in Duitsland maakte de commissie afspraken. Overal bleven de kleinste klok én klokken gegoten vóór 1790 bewaard. Ook beiaarden bleven onaangeroerd vanwege hun sociaal-muzikale functie”, somt Lejeune op. De commissie gaf alle klokken een uniek nummer. „Door klokken vroeger te dateren, of aparte klokken tot een beiaard samen te voegen, wisten ze deportaties te saboteren.”

Even dreigden de Duisters de Mechelse beiaard te ontmantelen, zodra geallieerde bommen de Domkerk van Keulen troffen. Een groot deel van Keulen werd verwoest, maar als herkenningspunt voor geallieerde vliegtuigen leed de Dom weinig schade. De zogenaamde keizersklok in de Dom was wel gesneuveld in de Eerste Wereldoorlog, en vervangen door een klok gemaakt van omgesmolten... kanonnen.

Advertentie

GEZIEN OP VTM

Stannah traptliften de ideale oplossing.

Nieuw model Stannah

Stannah bvba
Poverstraat, 94
1731 Relegem
fax: 02 366 44 80

info@stannah.be
www.stannah.be

Bestek en documentatie gratis:
tel 0800 95 950
Toestel SO99 (gratis nummer)

Naam + voornaam .....

Adres .....

Postcode .....

Stad .....

Tel.: .....